

ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВознавство

І. Яковюк, доцент НЮА України

Історичні передумови і основні етапи європейської інтеграції

Кількість досліджень, присвячених проблемам європейської інтеграції, постійно зростає. Цей процес став стійкою тенденцією у розвитку науки не тільки країн Європейського Союзу¹ (ЄС), а й країн², які мають намір увійти до цього об'єднання. Не обійшов він і вітчизняну юридичну науку³. Одна з причин такої зацікавленості криється в тому, що процес саме європейської інтеграції, формуючи обрис сучасної Європи⁴, став знаменням сьогодення. Безумовно, об'єднавчі тенденції проявляються і в інших регіонах світу (наприклад, у відносинах між Росією і Беларуссю), однак саме в Європі вони досягли найбільшої результативності, аніж будь-де, що дозволяє попередньо оцінювати виникаючі при цьому проблеми як такі, що притаманні сучасним інтеграційним процесам взагалі.

Стрімкий розвиток інтеграційних процесів в Європі у другій половині ХХ ст. став наслідком значних політичних і соціально-

---

¹ Див.: *Сиджански Д.* Федералистское будущее Европы: От Европейского сообщества до Европейского Союза. – М., 1998; *Аннерс Э.* История европейского права. – М., 1994; *Татам Алан* Право Европейского Союза. – К., 1998; *Райтер Э.* Идея европейской федерации // Современная Европа. – 2000. – № 2. – С. 97–106.

² На 2001 р. в Росії захищено близько 50 дисертацій з проблем Євроінтеграції (див.: Список захищених в России диссертаций по проблемам Европейской интеграции (1997–2001) // Современная Европа. – 2001. – № 3. – С. 104–106).

³ Див.: *Копійка В. В., Шинкаренко Т. І.* Європейський Союз: заснування і етапи становлення: Навчальний посібник. – К., 2001; *Луць Л. А.* Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України (теоретичні аспекти). – К., 2003; *Опришко В.* Питання трансформації Європейського права в законодавстві України // Право України. – 2001. – № 2.

⁴ У статті термін «Європа» автор умовно застосує для позначення 15 країн-членів ЄС і 10 країн-кандидатів.

економічних змін. На момент свого започаткування¹ в умовах біполярного світу Європейське Співтовариство було задумане як об'єднання більш-менш подібних національних держав, які мали сформувати нове економічно і політично потужне утворення, яке б було здатне виступати рівноправним партнером у відносинах як зі США, так і СРСР. Однак після розпаду Радянського Союзу геополітична мета такого утворення зазнала переосмислення. На сьогодні факт подальшого розвитку ЄС прийнято розглядати, з одного боку, з точки зору заміни таких структур, як національні держави, централізоване планування, державна система соціального забезпечення, що зазнають значної ерозії, на нові форми соціальної організації, а з іншого — як об'єднання етнокультурних регіонів, які раніше входили до складу СФРЮ, ЧССР, СРСР, у нове геополітичне об'єднання, яке б гарантувало їм місцеву автономію і самобутність та запобігало виникненню некерованих конфліктів².

Трансформація цілей обумовила еволюцію напрямів, змісту і темпів інтеграції. В цих умовах виявити сучасні закономірності державно-правового розвитку європейських країн, передбачити тенденцію його змін, визначити правову природу ЄС³, окреслити перспективи і наслідки вступу України до ЄС вбачається неможливим без ретельного дослідження історії розбудови ЄС. Питання історії європейської інтеграції певним чином висвітлено у вітчизняній юридичній науці. Ця стаття продовжує розробку аспекту досліджень, присвячених загальним проблемам становлення і функціонування ЄС.

¹ Початок розбудови Європейського Співтовариства прийнято пов'язувати з виголошенням у 1950 р. Декларації Шумана і підписанням у 1951 р. Договору щодо Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС).

² Див.: *Фадеева Т. М.* Единая Европа: идея и реальность. Концепции культурной идентичности. — М., 1997. — С. 6–7.

³ Дослідження ЄС належить до таких наукових напрямів, де ще не вироблено загальновизнаних понять і визначень. Так, якщо одні автори вважають ЄС квазідержавною організацією (див.: *Жакке Ж.-П.* Конституционное право и политические институты. — М., 2002. — С. 49–50; *Європейская интеграция: правовые проблемы / Под ред. Б. Топорнина.* — М., 1992. — С. 16, 18–19, 29, 36; *Кавешников Н. Ю.* Институциональная реформа ЕС и Ниццкий Договор: ответы или вопросы?: Доклады Института Европы № 87. — М., 2002. — С. 8–19), то інші розглядають його як міжнародну організацію (див.: *Капустин А. Я.* Европейский Союз: интеграция и право. — М., 2000; *Європейская интеграция: правовые проблемы.* — С. 41–42, 44.). В результаті цього в саме поняття «ЄС», а відтак, і «європейська інтеграція» вкладається різний смисл.

Політико-правові ідеї європейської інтеграції мають широкий діапазон і тривалу історію. Серед них можна зустріти і теологічні концепції об'єднання європейських народів у лоні Католицької церкви, і численні проекти відтворення Римської імперії, і спроби Наполеона та Гітлера за допомогою воєнної сили створити на європейському континенті єдину централізовану державу і, нарешті, численні демократичні проекти створення європейського об'єднання, що розроблялися переважно у ХХ ст.

Саме демократичні ініціативи європейських громадських рухів¹ у період з 1924 по 1950 рр. сприяли впровадженню у свідомість людей думки про створення на добровільних засадах єдиної Європи. Цей період можна по праву назвати передісторією європейської інтеграції, ідею якої у 1951 р. підтримали і з того часу просувають уряди європейських держав. Хоча ми й називаємо даний етап передісторією, це не означає, що в процесі розвитку європейської інтеграції допустимо применшувати його значення. Політичний вибір², який було зроблено про-

¹ Матеріалізація «європейської ідеї» починається в 20-ті роки ХХ ст. і пов'язана зі схваленням I конгресом Панєвропейського союзу «Панєвропейського маніфесту», який передбачав: конфедеративну рівність, воєнний альянс, утворення митного союзу, введення єдиної грошової одиниці тощо. Ці ідеї було розвинуто А. Бріаном і А. Леже. Розроблений ними проект було покладено в основу «Меморандуму про організацію режиму Федерального європейського союзу» французького уряду (1930 р.), що містив у собі ідеї федеративного наднаціонального органу, спільного ринку, митного союзу, вільного переміщення товарів, капіталів та громадян тощо. У 1939–1945 рр. європейська ідея уособлюється з Рухом Опору, який у 1944 р. розробив проект декларації, що передбачав утворення федерального союзу, якому національні уряди повинні передати суверенні права в сфері оборони та зовнішніх зносин. Після війни просування об'єднаних процесів забезпечили наднаціональні і національні, міжпартійні і партійні рухи та групи, які до раніше висунутих положень додали ідеї загальноєвропейської конституції; європейських установчих зборів, що обираються прямими виборами. Підсумком діяльності цих організацій став Гаазький конгрес (1948 р.), який попри всі суперечності прийняв програму об'єднання Європи, викладену в Європейському маніфесті, і створив Європейський рух, відповідно до висновків якого було створено Раду Європи, Європейський суд з прав людини і прийнято Європейську конвенцію з прав людини. Згодом Європейський рух підтримав інтеграційні ініціативи Шумана і Монне.

² В ХХ ст. в демократичній політико-правовій думці сформувалися три напрямки об'єднання Європи. Перший представляли прибічники федералізму. Представники другого виступали за співпрацю у військовій та економічній сферах, заперечуючи наміри федералізації Європи. Домінуючим виявився третій напрямок, згідно з яким створюване об'єднання має поєднувати елементи як державно-правової, так і міжнародно-правової організації.

тягом нього, не тільки відкрив шлях до створення Європейських Співтовариств, а й визначає загальну тенденцію розвитку європейської інтеграції — поступову федералізацію створеного об'єднання.

Як теоретична, так і практична конструкція об'єднаної Європи складається поступово, відповідно до усвідомлення громадянським суспільством і урядами європейських країн об'єктивної потреби в зміні бачення змісту і призначення як національної держави, так і створених інтеграційних інститутів. Через специфіку і складність цього процесу існують певні труднощі для здійснення його періодизації, оскільки можна окремо досліджувати етапи економічної інтеграції або становлення європейського права. На нашу думку, в загальній історії європейської інтеграції можуть бути виділені такі етапи.

Перший етап пов'язано із галузевою інтеграцією і юридичним оформленням інтеграційних ініціатив. Початком у цьому процесі стало проголошення Декларації Р. Шумана (1950 р.) і підписання у 1951 р. країнами Бенілюксу, Італією, ФРН і Францією Договору про заснування Європейського об'єднання вугілля і сталі¹. Цей та наступні установчі договори, а відтак, і сам процес інтеграції аж до 70-х років відображали погляди на зміст і послідовність інтеграційних кроків Ж. Монне і Р. Шумана. Головною ідеєю цих діячів було поетапне створення Європейської федерації. Першим етапом виступали економічна інтеграція, успіх якої мав стати у віддаленій перспективі прологом до політичної інтеграції².

Другий етап розпочався з підписання у 1957 р. Римських Договорів про створення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС)³ і Європейського співтовариства з атомної енергії (далі Євроатом)⁴. Його можна назвати етапом економічної інтеграції⁵ та

¹ Див.: Договори об учреждении Европейских Сообществ: Документы Европейского Союза / Отв. ред. Ю. А. Борко. — М., 1994. — С. 23—94.

² Передчасність планів здійснення політичної і військової інтеграції засвідчив провал Договору про створення Європейського оборонного співтовариства, який було підписано у 1952 р. і відхилено Францією у 1954 р. Після цієї невдачі припинилася розробка Договору про створення Європейського політичного співтовариства (ЕПС).

³ Див.: Договори об учреждении Европейских Сообществ. — С. 95—288.

⁴ Див.: Там само. — С. 289—390.

⁵ На цьому етапі було визначено і значною мірою реалізовано основні завдання економічної інтеграції: 1) організація зони вільної торгівлі; 2) створення митного союзу; 3) формування єдиного спільного внутрішнього ринку; 4) в 1969 р. схвалено, а в 1989 р. прийнято рішення про перехід до економічного і валютного союзу, що передбачав координацію економічної політики, спільне прийняття рішень і контроль за їх виконанням, введення єдиної

становлення інституційної структури Європейських Співтовариств.

Еволюція інституційної структури ЄС має поступовий характер. Договір ЄОВС (ст. 7) запровадив такі інститути об'єднання: Вищий керівний орган (нині Комісія), що представляв спільні інтереси Співтовариства, Загальна асамблея (Європарламент), Спеціальна Рада міністрів (Рада), що представляла інтереси країн-членів, і Суд. Договори про ЄЕС та Євроатом запровадили аналогічні інститути. Спочатку спільними органами Співтовариств були Асамблея і Суд. Комісію і Раду кожне Співтовариство мали окремі, оскільки Комісія за Договором ЄОВС мала більше повноважень, ніж за Договором ЄЕС. Тільки після підписання у 1967 р. Договору про створення єдиної Ради і єдиної Комісії відбулося злиття цих інститутів. У результаті для всіх трьох Співтовариств, а згодом і ЄС, було запроваджену єдину систему інститутів.

Не менш значущим кроком на шляху консолідації і посилення координації дій країн-членів стало створення у 1974 р. Європейської Ради на рівні голів держав і урядів як органу політичного керівництва Співтовариств. Європейська Рада була покликана вирішувати найбільш важливі питання у випадках, коли рішення не змогли прийняти відповідні інститути, а також здійснювати координацію і узгодження зовнішньої політики¹.

Свідченням прогресу інтеграції є також еволюція правового статусу Європейського парламенту. Спочатку він являв собою збори офіційних представників, яких делегували уряди країн-членів, а отже, його статус був подібним до статусу представницьких

валюти і проведення єдиної валютної політики. Важливим заходом цього етапу стало прийняття у 1970 р. рішення про створення власних ресурсів Співтовариства, які утворювалися за рахунок певних митних зборів, податків на сільськогосподарський імпорту та відрахувань 1 % податку на додану вартість.

¹ На момент заснування Європейської Ради питання зовнішньої політики не були у віданні жодного з інститутів. Пам'ятаючи провал Договору ЄПС, країни-члени надали Європейській Раді статус не інституту, а органу. Таке рішення дозволило уникнути перегляду установчих договорів, але через це рішення Європейської Ради набули характеру політичних документів. Офіційного визнання Європейська Рада набула у 1986 р. після підписання Єдиного європейського акта (ст. 2). Уточнення її статусу відбулося у Договорі про Європейський Союз (ст. 4), де зазначено, що вона надає Союзу необхідний спонукальний імпульс для розвитку і визначає загальні політичні орієнтири. Рішення Європейської Ради мають директивний характер. Їх правове оформлення і реалізація відбуваються з додержанням процедури функціонування інститутів і порядку прийняття нормативних актів.

органів міжнародних організацій. У 1960 р. Парламентська Асамблея виробила пропозиції щодо проведення прямих виборів до згаданого інституту. Але через опір окремих політичних сил, які намагалися не допустити перетворення Європарламенту на представницький орган народів країн-членів, тільки в 1976 р. Радою було оформлено рішення щодо проведення прямих виборів на основі загального виборчого права, перші з яких відбулися у 1979 р. Ця подія надала додаткові підстави для характеристики ЄС як наднаціональної квазидержавної організації. Хоча і сьогодні Європарламент характеризується здебільшого як консультативний орган, однак дедалі більше в його правовій природі, так само як і правовому статусі інших інститутів ЄС, проявляються риси, які дозволяють їх розглядати, хоча і з певними уточненнями, як аналоги відповідних органів державної влади, а отже, говорити і про прояв принципу поділу влади¹.

Третій етап інтеграції пов'язаний з підписанням у 1986 р. Єдиного європейського акта² (ЄЕА), який вніс низку суттєвих змін в установчі договори. Ключовими моментами цього етапу слід визнати такі події. По-перше, за допомогою правотворчості Суду Європейських Співтовариств відбувається утвердження принципів (верховенства права Співтовариств щодо права країн-членів; прямої дії права Співтовариств; інтегрованості норм права Співтовариств у національні системи права; юрисдикційного захисту права Співтовариств, який здійснюють судові установи Співтовариств і країн-членів), що регулюють взаємодію європейського права з національним і міжнародним правом³. По-друге, поширення дії Європейського співтовариства на такі нові сфери, як соціальна політика, енергетика, охорона навколишнього середовища, науковий і технічний прогрес. По-третє, завершення формування єдиного внутрішнього ринку і прийняття рішення щодо переходу до

¹ Див.: Яковюк І. В. Про особливості прояву принципу поділу влади в інституціональній системі ЄС: постановка питання // Державне будівництво і місцеве самоврядування. — 2003. — № 5. — С. 17–27.

² ЄЕА був попередньо схвалений у 1985 р., підписаний у 1986 р., набрав чинності у 1987 р. (див.: Единый европейский акт. Договор о Европейском Союзе / Отв. ред. Ю. А. Борко. — М., 1994. — Т. 2. — С. 7–43).

³ Суд Європейських Співтовариств у ряді рішень сформував позицію, згідно з якою система норм, що створюється і застосовується в Співтовариствах і має пряму дію на території країн-членів, створює самостійну правову систему, яка функціонує поряд з національними системами права і системою міжнародного права. Утвердження права Європейського Співтовариства є важливою складовою інтеграційного процесу, оскільки прийнято вважати, що Співтовариство створено правом.

побудови Політичного і Економічного та Валютного союзів. По-четверте, відбулися зміни в інституційній організації Співтовариства. Так, принцип голосування кваліфікованою більшістю у Раді поширено на нові сфери, що унеможливило накладання вето на законодавчі пропозиції з боку окремих країн-членів; відбулося посилення позицій Європарламенту в процедурі прийняття нормативно-правових актів (ст. 10 ЄЄА); створено Суд першої інстанції.

Поглиблення і розширення інтеграційних процесів, які відбулися на четвертому етапі, були обумовлені передусім високими темпами економічної інтеграції¹, внаслідок яких національні уряди не могли і далі гальмувати просування об'єднавчих процесів на якісно новий рівень. Цей етап пов'язано з прийняттям Маастрихтського договору про Європейський Союз (ЄС), Амстердамського² та Ніццького³ договорів.

Згідно з Маастрихтським договором на основі Європейських Співтовариств виник ЄС. Його створення обумовило найсуттєвіші від початку інтеграційних процесів зміни у національному, передусім конституційному, законодавстві країн-членів⁴. Це було пов'язано із передачею національними урядами важливих суверенних прав на наднаціональний рівень, про що свідчать запровадження європейської валютної одиниці; введення європейського грома-

¹ Загальною тенденцією розвитку Співтовариства є неухильне розширення сфер його компетенції. Практика засвідчила, що неможливо інтегрувати одну сферу суспільного життя, залишивши суміжні в компетенції національних урядів. Так, успіхи в економічній інтеграції потягли за собою проведення спільної соціальної політики; забезпечення вільного пересування осіб обумовило необхідність займатися питаннями профосвіти, уніфікації дипломів і критеріїв працевлаштування тощо. Тривалий час відсутність волі держав-членів щодо внесення в установчі договори відповідних змін компенсувалася діяльністю Суду Співтовариств, який стоїть на позиції розширеного тлумачення установчих договорів, керуючись теорією припущених повноважень. Однак такий спосіб вирішення проблеми міг існувати як виняток, ситуація потребувала нормативного закріплення набутих інститутами повноважень.

² Маастрихтський договір, підписаний у 1992 р., набрав чинності у 1993 р. Амстердамський договір (нова редакція Договору ЄС), підписаний у 1997 р., набрав чинності у 1999 р.

³ Ніццький договір підписано 26 лютого 2001 р.

⁴ Норми, присвячені Євросоюзу, розміщено в Конституціях Австрії, Бельгії, ФРН, Фінляндії, Франції, Швеції (див.: Конституції государств Европейского Союза / Под общ. ред. Л. А. Окунькова. — М., 1999. — С. 27—30, 137, 186, 188—190, 644—645, 681, 718).

дянства, яке має субсидіарний характер. Крім того, ЄС набув нових повноважень як у сферах, якими він певною мірою опікувався і раніше (так звана перша опора), так і в таких принципово нових сферах, як зовнішня політика і безпека (друга опора), юстиція і внутрішні справи (третя опора)¹.

Одним з головних завдань, що постало при розробці Маастрихтського договору, було реформування інституційної структури ЄС. Через гострі розбіжності між прибічниками і противниками розширення повноважень інститутів ЄС і переходу до голосування більшістю голосів його вирішення було перенесено до наступного договору. Реальним досягненням цього договору стало: запровадження змін у процедурі спільного прийняття рішень, внаслідок яких відбулося зрівнювання позицій Ради і Європарламенту, та поширення сфери застосування цієї процедури на більшість питань, вирішення яких не потребує однастайності в Раді; поширення сфери дії права Співтовариства на візову і міграційну політику, питання надання притулку, які регулювалися Шенгенською угодою і належать до третьої опори ЄС, а відтак, поширення на цю сферу юрисдикції суду ЄС. Однак в історії євроінтеграції Амстердамський договір позначився не стільки прогресом у процесі реформування інституційної системи ЄС, скільки запровадженням практики просунутої співпраці (статті 43–45 Договору про ЄС). Концепція поглибленої співпраці передбачає, що більшість країн-членів ЄС може використовувати інститути, процедури і механізми Договору для поглиблення інтеграційних процесів в певних сферах. В цьому випадку укладені між ними угоди і засновані на них юридичні приписи розглядаються як обов'язкові тільки для цих країн-членів². Проте головні завдання Амстердамського договору – підготовка інститутів ЄС до розширення та здійснення інституційної реформи – так і не були розв'язані. Їх вирішення було перенесено до порядку денного чергової міжурядової конференції в Ніцці.

Ніццький самміт мав вирішити три головні питання: скорочення сфер політики, стосовно яких Рада приймає рішення одноголосно; реформування системи кваліфікованого голосування в Раді; реформування структури Комісії та порядку її формування. Найбіль-

¹ Рішення, які приймаються в рамках другої і третьої «опори», не мають прямої дії. Це політичні акти. Вони є загальнообов'язковими лише для тих країн, які ці рішення схвалили. Тому їх невиконання не може бути оскаржене в Суді Європейських Співтовариств.

² Дана концепція дала змогу реалізувати ідею Валютного союзу, до якого увійшли 11 з 15 країн-членів.

ший інтерес в Договорі становлять рішення, прийняті стосовно розподілу голосів у Раді та реформування Комісії.

Новий підхід щодо розподілу голосів у Раді видається досить складним і несправедливим. Про це свідчать: збільшення кваліфікованої більшості голосів, необхідної для прийняття рішення з 71,3 до 74,8%; збільшення частки голосів ФРН, Франції, Великої Британії, Італії та Іспанії з 55,2 до 61,4%; запровадження процедури подвійної більшості при голосуванні¹ з метою збереження четвіркою найбільших країн контролю над прийняттям рішення після розширення ЄС².

В питанні реформування комісії реальним досягненням стало: унеможливлення блокування процесу виборів Голови Комісії; запровадження процедури його виборів кваліфікованою більшістю голосів Європейської ради; розширення повноважень Голови: право визначати структуру Комісії; розподіляти і перерозподіляти повноваження її членів, контролювати їх діяльність; право відправляти членів Комісії у відставку³. Разом з тим урядам країн-членів знову не вдалося перейти від принципу представництва при формуванні Комісії до визначення кількості її членів і структури залежно від здійснюваних функцій. В позиції багатьох країн-членів домінує прагнення не допустити перетворення Комісії на публічно-політичний орган.

Не вирішивши низку найважливіших проблем, Ніщцький договір суттєво розвинув інститут поглибленого співробітництва. Якщо раніше поглиблене співробітництво могли започаткувати більшість країн-членів, то тепер його можуть ініціювати 8 і більше країн, після чого рішення приймається кваліфікованою більшістю Ради. Крім того, Ніщцький договір дозволив поширити поглиблене співробітництво на сферу другої опори і взагалі утворювати різні конфігурації поглибленого співробітництва (наприклад, у зовнішньополітичній або економічній сферах, взаємодії правоохоронних органів).

Початок п'ятого етапу в історії поклав самміт в Алкені (грудень 2001 р.), на якому було прийнято рішення про створення Європейського конвенту⁴, завданням якого була розробка проекту Кон-

¹ Для прийняття рішення необхідно отримати не просто кваліфіковану більшість, а й більшість, що представляє країни, населення яких становить 62 % від населення ЄС.

² Оскільки майбутні країни-члени не брали участі у самміті, то вони опинилися в нерівних умовах при розподілі голосів у Раді і Європарламенті.

³ Хоча це право важко реалізувати, однак в принципі воно закріплене.

⁴ До складу конвенту, який очолив Валері Жискар д'Естен, увійшли представники Комісії, Європарламенту, урядів і парламентів країн-членів і країн-кандидатів.

ституції ЄС (плану політичної реформи). Попередній проект конституційного договору¹ було офіційно представлено 28 жовтня 2002 р. президією Європейського конвенту і в 2003 р. передано на розгляд Європарламенту. Проект Конституції визначає ЄС як наділений власною правосуб'єктністю союз європейських держав, котрі, зберігаючи свою національну самобутність, тісно співпрацюють на європейському рівні і здійснюють низку схожих повноважень на федеральному рівні. Передбачається, що майбутня Конституція, яка замінить собою усі чинні договори, матиме верховенство над національним законодавством.

Аналіз ситуації, яка склалася навколо прийняття Конституції ЄС, дозволяє зробити висновок про труднощі з його схваленням національними урядами. З 25 країн-членів (в тому числі 10 країн-кандидатів) тільки 8 (населення яких становить 280 млн чоловік) підтримують реформу, тоді як 17 (100 млн) висловлюються проти. Однак це не означає неможливість продовження інтеграційних процесів у напрямку створення федерації національних держав².

Аналіз пройдених етапів європейської інтеграції, а також сукупності як позитивних, так і негативних факторів дозволяє дійти висновків про те, що подальші перспективи розвитку ЄС на найближчі 20 років можуть передбачати:

по-перше, коливання між сценаріями позитивної динаміки з елементами нестійкості і помірно нестійкою динамікою з періодичним коливанням в той чи інший бік³;

по-друге, створення ситуації, коли в рамках сучасного ЄС функціонуватимуть два взаємодіючих, але в той же час відносно само-

¹ www.eulaw.edu.ru/documents/legislation/uchred_docs/progect_const_es.htm.

² Під час обговорення проекту Франція, ФРН, Італія, Бельгія, Голландія і Люксембург висловилися за передачу повноти влади на наднаціональний рівень, тоді як Велика Британія і Іспанія прагнуть зберегти значну частину суверенітету за національними урядами. Передбачаючи такі проблеми, в 2000 р. В. Жискар д'Естен, Г. Шмідт і Жак Делор висловилися за поділ учасників розширеного ЄС на дві групи. Першу групу, так зване «ядро» ЄС, становлять шість країн, які стояли коло витоків європейської інтеграції, і ті країни, які близькі до шістки за рівнем соціально-економічного розвитку і готові піти на утворення федерації національних держав, що має власне право та інститути. Другу групу утворюють усі інші країни-члени. Правове підґрунтя для реалізації цієї ініціативи становлять норми, якими передбачено можливість просунутої співпраці.

³ Див.: Борко Ю., Буторина О. Перспективи Евросоюзу в новому веку // Современная Европа. — 2001. — № 3. — С. 23.

стійних утворення: «великий» ЄС, який складатиметься з 25 держав (15 країн-членів і 10 країн-кандидатів), і федерація національних держав, що складатиметься з країн-членів, які будуть готові піти на юридичне оформлення політичного і оборонного союзу;

по-третє, розтягування у часі процесу консолідації розширеного ЄС і подолання розриву між «старими» і «новими» країнами-членами.

На закінчення слід підкреслити, що подальша реалізація інтеграційних проектів у рамках ЄС, зокрема його розширення на Схід, обумовить долю не тільки європейської інтеграції, а й Європи в цілому. Для України, яка прагне бачити себе в ЄС, останній перетворюється не лише на мету, а й на гарант успішного реформування правової, економічної і соціальної систем, утвердження демократії.

Надійшла до редколегії 26.03.03

С. Погребняк, доцент НЮА України

Вплив судової практики на юридичні акти в романо-германській правовій сім'ї

Після здобуття незалежності Україна стала на шлях розбудови демократичної, соціальної, правової держави, визначивши це завдання як пріоритетне в ст. 1 Конституції України. Не викликає сумнівів, що розбудова такої держави неможлива без активної діяльності незалежної судової влади. Судова практика, що формується внаслідок її діяльності, суттєво впливає на розвиток національної правової системи.

На нашу думку, сучасна українська правова система є правовою системою перехідного типу, що тяжіє до романо-германської правової сім'ї, своєрідним асоційованим членом цієї сім'ї. Обраний Україною стратегічний напрямок до європейської інтеграції дозволяє прогнозувати приєднання її правової системи до сім'ї романо-германського права як повноправного члена після успішного завершення політико-правових реформ. Саме тому для нас є вельми корисним погляд на роль судової практики у правових системах тих держав, що належать до романо-германської сім'ї.

Розв'язання даної проблеми започатковано у теоретичних і порівняльно-правових дослідженнях представників вітчизняної і зарубіжної юридичної науки, зокрема Є. Алексєєва, Ж.-Л. Бержеля,